

FİKİR DERGİCİLİĞİNİN 100 YILLIK SERÜVENİ ÜZERİNE KISA BİR BAKIŞ*

Emir Ali TÜRKMEN**

Öz: Türkiye'nin modern tarihi boyunca siyasi düşüncelerin tarihsel serüvenini izlemek için başvurulacak kaynaklar arasında dergiler özel bir önem taşır. Söz konusu siyasi akımların tarih içindeki hareketleri yayımladıkları dergilerde çizilenmiştir. Bu makalede Türkiye modernleşmesinin başlangıcından yakın zamanlara değin yayımlanmış siyasi fikir dergilerinin belli başlı örnekleri üzerine odaklanılacak, bu dergilerle merbut (ilişkin) siyasal akımların serencamı, çıkardıkları dergiler üzerinden irdelenecektir. Türkiye'nin siyasi tarihinin önemli uğraklarını belirleyen iklimlerin fikir dergileriyle olan etkileşimi yine bu yazının tartışma konuları arasındadır.

Anahtar sözcükler: dergicilik, yayıncılık, fikir dergiciliği, Türkiye sağ, Türkiye solu, Kürt solu, Feminizm

A Brief Overview of 100 Years of Intellectual Periodicals in

Abstract: Periodicals have their special place in sources to be referred in tracing the historical course of political ideas throughout the modern history of Turkey. Political currents have their historical orientations finding reflection in periodicals they published. The present article focuses on political-intellectual periodicals published from early modernization up to more recent times and examines the course of political currents on the basis of their periodicals. The article also deals with interactions between political climate in significant moments of political history and intellectual periodicals.

Key words: periodicals, publications, intellectual periodicals, Turkish right, Turkish left, Kurdish left, Feminism

İnsanları başkaldırmaya teşvik eden, torunlarının özgürlüğe kavuştuğuna yönelik hayalleri değil, ezilen atalarının hatıralarıdır.

Umudumuza kaynaklık eden, sadece daha tatmin edici bir gelecek ihtimali değil, geçmiştir de.
Terry Eagleton

Milliyetçilik araştırmalarının kült eserlerinden *Hayali Cemaatler* kitabıyla tanıdığımız Benedict Anderson, milliyetçilik fikrinin yayılmasını anlatırken, matbaanın icadına geniş bir yer verir. Ona göre eğer matbaa olmasaydı, bilginin ve fikirlerin bu kadar geniş bir coğrafyada dolaşımı ve geniş kitlelere ulaşması mümkün olmayacaktı.

Farklı coğrafyalarda yaşayan ve birbiriyle doğrudan teması olmayan kalabalıkların ortak ideal, aidiyet veya bir kimlik etrafında bir araya gelmesi, ancak benzer kaynaklar ve fikirlerden beslenmeleriyle mümkün olabilirdi. Matbaanın icadı, basın-yayın gibi etkili iletişim alanlarını açarak, geniş kitleler arasında ortak aidiyetlerin gelişmesini sağladı. Bu nedenle, Fransız Devrimi'nden, dünyadaki farklı milliyetçilik akımlarına kadar pek çok sosyal ve siyasi

hareket medyanın gücünden yararlanarak toplumsal dönüşümlere etki etmiştir.

Siyasi düşüncelerin Türkiye'deki tarihsel gelişimini incelemek, anlamak, anlatmak ve tarihsel süreçte ortaya çıkan şekillenmelerini gözlemlemek için başvurulacak kaynaklar arasında dergilerin önemi ve değeri tartışılmazdır. Siyasi dergilerde konu edilmiş meselelerin ve gündemlerin ele alınış biçimleri dergilerin kendilerini konumlandıkları fikri zeminin izlerini taşır.

Dahası Türkiye'nin yakın tarihindeki uzun soluklu siyasi akımların serencamı, dergilerin, özgül ağırlığı, nasıl bir misyon üstlendikleri, benzerlerinden nasıl farklılaştıkları, yaşanan değişim karşısında nasıl bir tavır takındıkları, bu değişimin neresinde yer aldıkları,

*25 Kasım 2018 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen "Toplum ve Hekim 40 Yıl Etkinlikleri Süreli Yayıncılık: Neden? Nasıl?" başlıklı panelde yapılan sunumun yazar tarafından yazılı olarak iletilmiş halidir.

** Editör (ORCID No: 0000-0001-8282-0050)

Geliş Tarihi / Received : 20.02.2019

Kabul Tarihi / Accepted : 27.03.2019

değişime nasıl bir katkı sundukları ve dünyayı nasıl algıladıklarıyla doğrudan ilgilidir.

Bu yazıdaki amacımız, fikir dergilerinin bu coğrafya-daki yüzyıllık serüvenine ana çizgileriyle değinmek, temsil imkânı nispeten daha güçlü olan, özellikle dönemin fikri tartışmalarında etkin rol üstlenmiş bazı dergilerin altını ana hatlarıyla çizmektir.

1. Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyetin ilk yılları

1908 Devrimi'yle birlikte eski dünya ve mutlakiyetçi düzen çökmüş "meşrutiyet" in siyasal hedeflerinin çerçevesini aşan bir siyasal değişim ortaya çıkmıştır. 1908 Devrimi bir burjuva devrimidir. Modern Türkiye'nin oluşum tarihinde kilit rol oynayan mutlakiyetçi monarşi ve ona hizmet eden bürokrasi ilk kez siyasal süreçten dışlanmaya başlamıştır. İstanbul caddelerinden yükselen "Kahrolsun istibdat, yaşasın hürriyet" sloganları altı yüz yıllık Osmanlı topraklarında yankılanmaya başlamıştır.

Hükûmet artık padişaha karşı değil, halk tarafından seçilmiş bir meclise karşı sorumludur. "Padişahın tebaası" olmaktan çıkan halk, yurttaş olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Bu süreç çok kısa sürmekle birlikte özgürlüklerin izleri görünür olmaya başlamıştır.

Modern siyasi akımların ortaya çıktığı, imparatorluğun çözülme sürecine girdiği bu dönemde pozitivizmi benimseyen, Batıda eğitim görmüş kimi isimler modernleşme sürecinin ilk fişekleri olan bu akımların fikri önderleri olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, 1908–1913 arasında geçen beş yıl, Osmanlı toprakları üzerindeki işçilerin ve sol (sosyalist) aydınların ilk siyasal örgütlenme adımlarını attıkları dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyalizm fikri, Türk-Müslüman kesimden önce Ermeniler, Rumlar, Makedonlar ve Selanik Yahudileri arasında filizlenmiş ve gelişmiştir (Tunçay, 2004: 309).

Sol basının ortaya çıkışı II. Meşrutiyet'le birlikte başlamıştır. Bu dönemin düşünsel haritasını en yaygın olarak aktaran ve değerlendiren iki örnek dergi *İştirak* ve *Kurtuluş'tur*.

İştirak Dergisi: İkinci Meşrutiyet'in sonucunda ortaya çıkan büyük toplumsal uyanışla başlayan süreç, modern anlamda "sol" hareketlerin Osmanlı toplumunda cılız da olsa seslerini duyurmaya başladıkları dönemin de başlangıcı kabul edilir.

1910'da *İştirak*'in ilk sayısı yayımlanır. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın fikirlerini yaygınlaştırmaya çalışır.

Onyedinci sayı çıktıktan sonra gazeteci Ahmet Samim'in öldürülmesi üzerine yaptığı yayınlar yüzünden kapatılır. Her kapatmanın ardından sebatla ve inatla, her türlü baskıya karşı, *İştirak*'in yedekleri diyebileceğimiz dergiler çıkarılır.

Osmanlı sosyalist hareketinin en renkli figürü Hüseyin Hilmi çıkardığı derginin adına nispetle *İştirakçi Hilmi* olarak anılır. Hüseyin Hilmi'nin kişiliği ve ideolojik çizgisi etrafında birçok tartışma dönmüştür. "İştirakçi Hilmi bir maceraperest mi? Gözünü budaktan sakınmayan bir özgürlük savaşçısı mı; işgal yıllarının İstanbul'unda İngilizlerin hesabına çalışan bir ajan mı? İnançlı bir işçi önderi mi?" vb. sorular bugün de soruluyor olmasına rağmen, *İştirak*'in sayfalarındaki yazılara bakınca, "Anarşist, Liberal, Müslüman, Sosyalist" düşüncelerin hepsinin bir parça temsil edildiği bir siyasi/ideolojik formasyon ortaya çıkmaktadır. *İştirak*'in sonraki sayılarında "sosyalizm" vurgusu giderek artmış olsa da bu gelişme, pratik içinde el yordamıyla ilerlemiştir (Erdem, 2016). Hüseyin Hilmi Müslüman/Türk unsur içinde sosyalist düşünceyi savunan ilk isimlerden biridir.

Kurtuluş Dergisi: Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Almanya'da bulunan çok sayıda Türk-yeli öğrenci, yenilgiyle sonuçlanan 1918 Alman Devrimi'nin etkisiyle 1 Mayıs 1919'da *Kurtuluş* dergisinin ilk sayısını Almanya'da yayımlamışlardır. Dergi yayın hayatını daha sonra İstanbul'da sürdürmüştür. Öncülüğünü Şefik Hüsnü'nün yaptığı dergi, 1 Mayıs 1919'da yayın hayatına başlamış ve beş sayı yayımlanmıştır. 1920'de işgal güçlerince yasaklanmıştır.

Kurtuluş'un kapatılmasının ardından yerine Haziran 1921 yılında *Aydınlık* dergisi yayımlanmıştır. Dergi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın yayın organı olarak işlev üstlenmiştir. Altı sayıdan sonra, 1922 yılının ilk yarısında yayınına ara vermek zorunda kalır. Altı ay sonra yeniden yayına başlayan *Aydınlık*, sayfalarında, Şefik Hüsnü tarafından 1923 yılında çevrilen *Komünist Manifesto*'ya da yer vermiştir.

1925 yılında baş gösteren Şeyh Sait İsyanı gerekçe gösterilerek çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, sol üzerindeki baskıların da artmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde her türlü muhalefet tasfiye edilmek istendiği için, Şeyh Sait Ayaklanmasıyla hiçbir ilişkisi olmayan İstanbul'daki *Aydınlık* çevresi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ve Şefik Hüsnü'nün etrafındaki TKP çevresinde yer alan birçok insan, bu Kanun nedeniyle tutuklanarak İstiklal Mahkemesi tarafından ağır cezalara çarptırılmış, aralarında Şefik Hüsnü'nün de bulunduğu bazıları

ise yurtdışına kaçmıştır. *Aydınlık* da bu dönemde kapatılmıştır.

2. Faşizmin yükseldiği yıllar 1930-1960:

Türkiye’de tek parti rejimi, özellikle 1925’den sonra bütün demokratik hakları ortadan kaldırmış ve Avrupa’da yükselen faşist rejimlerin de rüzgârıyla daha totaliter bir yapıya bürünmüştü. Ezeli-ebedi devlet mitosunun inşa edildiği, faşizm ve nasyonel sosyalizmin Kemalist elitler arasında sempatiyle izlendiği bir dönemdir bu.

İkinci Dünya Savaşı’nın atmosferinin belirlediği bu yıllarda ülkedeki gayrimüslimler Varlık Vergisi uygulamasıyla maddi-manevi yıkıma uğramıştır. Türk tarih tezi bu dönemde revaçtadır. Cumhuriyet rejimi sola karşı düşmanca bir tutum izlemiştir. Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO’ya girme süreçlerinde de rejim, iki kutba ayrılan dünyada Amerika’nın, yani kapitalist ülkelerin yanında yer almıştır. Bunun paralelinde memlekette sosyalist avına çıkmıştır. Hem CHP’liler hem de 1950’de iktidar olan Demokrat Parti’liler solun ezilmesi konusunda hemfikir olmuşlardır.

Kadro, Yurt ve Dünya, Adımlar, Yürüyüş, Yeni Dünya, Görüşler, Gün, Yığın, Dost, Gerçek, Hür Gençlik, Resimli Ay, Söz, Marko Paşa, Hür, Zincirli Hürriyet bu dönemin etkili siyasi dergileri arasında sayılmaktadır.

Kadro Dergisi: Yeni kurulan Cumhuriyetin Kemalizmle uyumlu milli kurtuluş hareketi teorisi, daha doğrusu ideolojisini üretme işlevi üstlenen dergidir. Dergiyi çıkaran ekip Kadrocular olarak da anılır. Kurucuları Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin’dir. Cumhuriyetin fikri zeminini inşa etme işlevi üstlenen dergi, kurucularının her birinin savundukları fikirler kadar toplum içerisinde oynadıkları rolleri de temsil eder. 1932 ile 1935 seneleri arasında toplam 36 sayısı yayımlanmış olan *Kadro* dergisi, Sol Kemalizmin bayraktarı olarak bilinmiştir. Ayrıca basın-yayın tarihimizin en önemli aylık fikir mecmualarından biridir.

Dergide esas olarak siyasal, ekonomik, kültürel ve sanatsal konuları ele alan yazılar yayımlanır ve bu yazıların tamamı “Türk Devrimi” ile mutlaka ilişki içerisinde kaleme alınmıştır.

Marksist kökenden gelen (Yakup Kadri hariç) ancak giderek Kemalist devlet erkanıyla yakınlaşan Kadrocu yazarlar, “Türk Devrimi” üzerine, bir yandan altyapısal teoriler ortaya atarken, öte yandan genç cumhuriyetin

gelecek dönemlerde izlemesi gerektiğini düşündükleri, sosyal, politik, kültürel alanlarda yol haritaları üzerine söz söylemişlerdir.

“Türk İnkılabı’nın” ideolojisini yaratma yolunda işe koyulan *Kadro* Dergisi, öncelikle halka ulaşmayı değil, devletin inşasını esas almıştı.

Kadrocular, çözümlemelerinde “Tarihsel Materyalizmi” tek ve vazgeçilmez yöntem olarak kullanmayı benimsemişlerdir. Türk Devrimi’nin temel niteliklerini analiz ederken, öncelikle “Batı etkisini” reddettiklerini görmekteyiz. Başta Şevket Süreyya Aydemir olmak üzere kadrocuların uzlaştığı bir başka nokta ise “anti-kapitalizm”dir.

“... 20. yüzyıl başlarında Türkiye’nin önde gelen aydınlarını derinden etkileyen bir paradigmanın insanıdır. Kısaca özetlemek gerekirse bu, batıyla tuhaf ve kompleksli biçimde ilişkilendirilmiş, bu nedenle zaman zaman duygusal ‘doğucu’ tepkiler de sergileyebilen, sınıf mücadelesinin sözünden bile ürken, belirli bir devlet geleneği olan, hiçbir dönem tam sömürge durumuna düşmemiş bir ülkenin insanı olarak Türkiye aydınına özgü sosyal Darwinist paradigmadır. Aydemir’in Türkçü -Turancı bir dönem yaşamış olması bu nedenle hiç de rastlantı sayılamaz.” (Çulhaoğlu, 1988).

Şevket Süreyya Aydemir’in en önemli çalışmaları olan biyografik eserleri (*Tek Adam, İkinci Adam, Enver Paşa, Suyu Arayan Adam vb.*) genç Cumhuriyetin ideolojik dayanaklarını oluşturmuştur. Bu çalışmalar gelenek, bir hat, giderek belirli siyasal duygu yoğunlaşmaları yaratmaya yönelik özel bir misyonla kaleme alınmışlardır.

Kimi dergilerin öneminin değerlendirilmesinde, çıktığı dönemden ziyade daha sonra üzerine yapılan yorum ve tartışmalar belirleyici olmuştur. Doğan Avcıoğlu’nun katkısıyla daha sonraki yıllarda *Kadro* dergisi, gündeme gelmiş ve sosyal bilimler alanında üzerine en çok yazı yazılan ve yorum yapılan fikir dergisi olmuştur.

Yurt ve Dünya Dergisi: 1940’ların başlarında Türkiye’de yeşeren güçlü Nazi hayranlığının yaygınlık kazandığı, desteklendiği ve popüler olduğu, aşırı sağcı dergilerin yükseliş ve bahar dönemlerini yaşadıkları yıllardır (Küçük, 1983). “Yurt ve Dünya” o yıllarda solcu üniversite olarak nitelendirilen Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde (DTCF) görevli önemli akademisyenler de içinde olmak üzere, kadrosunda önemli yazar ve düşünce insanlarının yer aldığı bir

dergidir. Solun Ankara çevresini oluşturması itibarıyla da dikkat çekicidir. Adnan Cemgil, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes gibi aydınların yazılarıyla şekillenmiştir. Memleket ve toplum sorunlarıyla ilgilenen dergi, 1940'lar Türkiye'sinin tartışmalarında oldukça merkezi bir rol oynamıştır. Yurt ve Dünya Dergisi, döneminin toplumsal, siyasal, iktisadî ve kültürel yapısına ilişkin incelemeler ve analizlerde bulunarak farklı yazıları olabildiği ölçüde sayfalarına taşımaya gayret etmiştir. Özellikle Avrupa'da ve Türkiye'de II. Dünya Savaşı ile birlikte iyice yükselen ırkçı fikirlere karşı azımsanmayacak bir mücadele yürütmüş; bu nedenle de, dönemin sağ çevrelerinin ve onların dergilerinin boy hedefi hâline gelmiştir. Dergi'de, II. Dünya Savaşı boyunca izlenen iç ve dış politikalara dönük analizlere yer verilmiştir. Komünizm-faşizm ve köy enstitüleri ile ilgili tartışmalar dergi sayfalarında yer almıştır. Sosyoloji disiplini üzerine tahliller ve sosyolojinin sosyalizm zannedilmesine yönelik eleştiriler dergide yer almış olan önemli tartışma başlıkları arasındadır. Antifaşizm ve Nazi karşıtlığı derginin siyasi duruşunu imleyen önemli bir çizgidir.

Nisan 1944'te Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılan dergi, 39 sayı yayımlanmıştır. Dergi'nin Türkiye'de basının çok yoğun bir baskı altına alındığı bu savaş yıllarında çıkması aslında büyük bir cesaret ve başarı örneğidir.

Görüşler Dergisi: Sabiha Sertel ve Zekeriya Sertel'in 1945 yılında çıkardıkları dergidir. İlk ve tek sayısı 1 Aralık 1945 tarihinde yayımlanmıştır. Tek parti sistemi karşıtlığı ve demokrasi yanlılığı, farklı siyasi çizgilerden içerdiği yazarlarının ortak paydasıdır. Yazı kadrosunda Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Niyazi Berkes, Esat Adil Müsteçaplıoğlu ve Sabahattin Ali gibi dönemin solunun önemli figürleri yer almaktadır. Ancak bunların yanı sıra Dörtlülük Takrir'in imzacılarından Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü de derginin yazar kadrosundadır. *Cumhuriyet* gibi iktidar gazetelerinde bu derginin "kökünün dışarıda" olduğu, "Sovyet eliyle çıkarıldığı" yazılıp çizilmiş; bu karşı kampanya yürütülmeye başlanınca adı geçen bu üçlü, Kemalizmden başka bir ideolojiyle ilgileri olmadığını belirterek *Görüşler*'le olan ilişkilerini reddetmişlerdir. 4 Aralık 1945 tarihinde iktidar ve sağ görüşlü bazı yazarlar tarafından tahrik edilen sağ görüşlü öğrencilerce *Tan*, *Görüşler*, *La Turquie* ve çıkarılma aşamasında olan Yeni Dünya gazetesinin büroları ve basımevleri basılarak tahrip edilmiş ve bu yayınlar susturulmuştur.

3. Türkiye'de sağcılığın inşası: Demokrat Parti dönemi

1929 buhranı sonrası ülkede devlet eliyle sermaye sınıfı yaratılmaya ve bunun için de ticaret eşrafını güçlendirmeye yönelik ekonomi politikaları yürütülüyordu. Sovyetler Birliği, İngiltere ve Birleşik Devletler'den alınan yüklü borçlarla bir sanayi planı devreye sokuluyor ve art arda açılan fabrikalar büyük ses getiriyordu. 1930'ların sonlarına doğru güçlenen burjuvazi, iktidarı ele geçirmek için fırsat kollarken, bu fırsatı ona İkinci Dünya Savaşı koşulları yaratıyordu. Savaş yıllarında ABD'nin buğday stoku ve savaş ekonomisi sayesinde artan tahıl fiyatlarıyla zenginleşen toprak sahipleri, tüm kapitalistleşen ülkelerde olduğu gibi, siyasal yapıda daha etkin rol oynamaya başlıyorlardı.

Savaşın sonunda, 1946'da çok partili hayata geçişle birlikte Demokrat Parti (DP) kuruldu. 1950 seçimlerinden büyük üstünlükle çıkıp iktidara gelen DP'nin, o yıllara kadar birikmiş olan CHP'ye yönelik halk öfkesini oya dönüştürürken, fanatik bir antikomünizm propagandasına sahip çıktığı da gözleniyordu. Muhalefetteyken birlikte dergi çıkarma çabası içerisinde oldukları sosyalistlerin yayınları çekincesizce kapatılıyordu. Hatta 1955'te azınlık karşıtı politikaların bir halkası olarak devlet tarafından tertiplenen 6-7 Eylül olaylarının faili oldukları iddiasıyla Aziz Nesin, Kemal Tahir, Hasan İzzettin Dinamo ve Asım Bezirci'nin aralarında bulunduğu 60 şair, yazar ve aydın tutuklanıp yargılanmıştı.

Sol siyasi dergiler üzerindeki yasaklar geç Osmanlı dönemini dışarıda bıraktığımızda bile Cumhuriyet tarihi kadar eskidir. Bu kanıksanmış ve "normal" kabul edilen durum; Türkiye'de solun çıkardığı siyasi dergilere varlık hakkı tanımayan politikanın partiler üstü bir devlet politikası olduğunu, iktidarlar değişse de tavrın değişmediğini göstermektedir.

1950-1960 yılları arasında iktidar partisi olan DP'nin basına karşı tutumu, tek parti döneminden farklı olmamıştır. Genç cumhuriyetin "tunç eli" ülkeyi denetim altına almış, çok partili rejimle yeni gelenler kendilerine muhalefet edilmesi fikrine katlanamadıkları gibi, soğuk savaşın histerisi olan antikomünizm dalgası bu dönemde de devam etmiştir. 1946'da muhalefetteyken daha çok demokrasi, basın özgürlüğü ve birey özgürlüğü gibi daha fazla siyasi hak talebiyle sesini yükselten DP, iktidara gelince, muhalefet basın ve üniversiteleri baskı altına almaya başladı. Mehmet Ali Aybar'ın *Zincirli Hürriyet'i* ile Aziz Nesin ve Sabahattin Ali'nin *Marko*

Paşa adlı sol eğilimli dergileri bu dönemde yayın hayatına başlamış ve iktidara yönelik keskin ama mizahi eleştirileriyle yüksek tirajlar yakalamışlardır. Bu durumdan rahatsız olan Hükûmet tarafından her iki dergi de kapatılmış, Mehmet Ali Aybar, Aziz Nesin ve Sabahattin Ali tutuklanmıştır. Daha sonra aynı dergiler değişik adlarla yayımlanmaya çalışılmış, ancak her seferinde yeniden kapatılmışlardır. Egemenler arası kavga ilk askeri darbeyle sonuçlanmıştır.

4. Büyük dalga: 1960'lı yıllardan 12 Eylül'e...

1960-1971 dönemi, Türkiye sol hareketinin tarihinde çok önemli bir kesiti oluşturmaktadır. Nitekim 1960'lı yıllar Türkiye'de hem iktisadi ve siyasi hem de kültürel anlamda ciddi dönüşümlerin yaşandığı bir dönemin başlangıcıdır. 27 Mayıs 1960'ta Türkiye, tarihinin ilk askeri darbesine tanıklık etmiştir.

Bu dönemin özelliği, 1961 Anayasası'ndan dolayı görece özgürlük ortamının oluştuğu, sosyo-ekonomik beklentinin arttığı ve aynı zamanda toplumsal mücadelenin de yükseldiği yıllardır. 1961 Anayasası önemli demokratik özgürlükler getirmiştir. Diğer taraftan 1961 Anayasası'nın basına sağladığı özgürlükler nedeniyle, fikir dergiciliğinin büyük dalga diye adlandıracağımız dönemi başlamıştır.

1960-1971 dönemi sol fikir dergiciliği açısından özel bir öneme sahiptir. Bu tarihsel aralık sosyalizm fikrini savunan dergilerin tirajının en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemi fikir dergiciliği açısından iki kesite ayırmak gerekir: 1960 - 1973 dönemi ve 12 Mart darbesi sonrası 1974 - 1980 dönemi (**Türkmen, 2013**).

Türkiye sosyalist solunun kendisine teorik bir zemin açmasını ve bağımsız bir düşünce ve eylem damarı olarak ortaya çıkmasını sağlayan özgün fikirler çerçevesinde yeni siyasal hareketlerin ve çizgilerin oluşmasını teşvik eden, bu hareket ve yönelimlerin düşünsel kaynaklarını oluşturan metinleri kitle iletişim araçları üzerinden olmuştur. Bunların başında da fikir dergileri gelmektedir.

Türkiye'de fikir dergiciliğiyle toplumsal hareketler birbirlerini genellikle doğrudan etkilerken, kimi zaman dolaylı da olsa bu ilişki hep var olmuştur.

Öğrenci hareketlerinin ivme kazandığı, solun dünyada yükselişe geçtiği 1960'lı yılların ikinci yarısında Türkiye'de gelişen siyasi ve kültürel iklimle birlikte sosyalist fikirler ilk kez açıkça telaffuz edilmeye başlanmıştır. 1960'lı yıllarda ülkenin iktisadi sorunlarının tartışıldığı sahaya solun en önemli katkısı sınıf

başlığını tartışmaya çağırmasıdır. Türkiye solu bu dönemde toplumun resmi söylemde ifade edildiği gibi "imtiyazsız ve sınıfsız bir kitle" olmadığını göstermek için yayınlarında sınıf analizlerine büyük önem vermiştir.

Gerek tek parti dönemi, gerekse DP döneminde yoğun biçimde baskı altında tutulan, nefes alırmayan sol düşünce, bu görece özgürlük döneminde Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve *Yön* dergisi etrafında toplanan aydınlar tarafından toplumsal bağları yüksek, etkili bir akım hâline gelmiştir. Denilebilir ki 1960'ların ilk yarısından itibaren yayınlanan dergi ve gazetelerin yayınlanıp okunmasının etkisiyle birbiri ardı sıra işçi, gençlik, öğretmen, kesimini düşünmeye, tartışmaya çözümler ve öneriler arayışına itti.

60'lı yıllarda, Türkiye'de ülke sorunlarının çözülmesi için nasıl bir sosyalist perspektiften yaklaşılmasını belirlemek amacıyla önemli tartışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Türkiye'de sol ve sosyalist düşüncenin yaşadığı sorunların başında Marksist literatüre egemen olunamaması ve demokrasi kültürünün içselleştirilmemesi olmuştur. Dolayısıyla kavram karmaşasıyla da bulanıklaşan oldukça yoğun teorik tartışmaların hüküm sürdüğü bir dönemdir söz konusu olan. Daha çok dergiler üzerinden yürütülen temel tartışma konuları emeğin kurtuluşundan, anti-empyeralist mücadeleye, Türkiye'deki sosyo-ekonomik düzenin tahlilinden, solun örgütlenme biçimine, devrim yönteminden doğu sorununa olmak üzere geniş bir alanda yer almıştır. 1968'le birlikte Sosyalist düşüncelerin özellikle siyasetin öznesi olmaya başlayan üniversite gençliği arasında benimsenip yaygınlaşmasıyla birlikte gelişen, devrimde izlenecek yola ilişkin tartışmalar, 60'lı yılların sonundaki "radikal arayışı" da beraberinde getirmiştir.

Bu dönemdeki Feodalite- ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı), SD (Sosyalist Devrim)-MDD (Milli Demokratik Devrim) tartışmaları gibi önemli ayrışma başlıkları siyasi dergilerin sayfalarında şekillenmiştir. Kimi siyasi hareketlerin oluşumunu ve çizgisini haber veren tarihsel önemdeki temel metinler de -Mahir Çayan ve arkadaşlarının "Aydınlık Sosyalist dergiye Açık Mektup" vb.- yine bu dönemde dergilerde yayımlanmıştır. Sosyalist düşüncelerin kitlelere ulaşması, tarihsel serüveni, kendi içindeki polemikler ve ayrışmalarla ilerleyen Türkiye sosyalist solunda farklı politik hatların ve pratik tutum alışların oluşumuna zemin sağlayan ideolojik ayrışmaların şekillenmesi fikir dergilerinin kapsamında yer almıştır.

60'lı yılların etkili ve önemli sol dergileri şunlardır: *Yön*, *Devrim*, *Ant*, *Sosyal Adalet*, *Dönüşüm*, *Emek*,

Türk Solu, Aydınlık Sosyalist Dergi, Proleter Devrimci Aydınlık, İleri, Sosyalist, İşçi-Köylü ve Kurtuluş.

Yön Dergisi: 20 Aralık 1961'de yayımlanan birinci sayısında önce 531, daha sonra katılanlarla birlikte toplam 1042 kişinin imzaladığı ünlü bildirisıyla birlikte yayın hayatına başlamıştır. *Yön* dergisi, aydınların 1960 sonrasında giriştikleri en önemli muhalefet hareketinin organı olarak toplumsal mücadeleler tarihinde etkileri, yol izleri bugün de hissedilebilen bir role sahiptir. Doğan Avcıoğlu'nun yönettiği, Türkiye'nin kalkınma ve ilerleme sorunlarına cevap arayan, hemen hemen dönemin tüm entelektüellerinin yazdığı etkili bir siyasi dergidir.

Yayımlandığı beş yıl boyunca *Yön*, bu seçkinlerin toplumu yönetmek üzere bir inisiyatif kazanmalarının meşruiyet zemininin ve ideolojik formasyonunun, politikasının ve taktiğinin üretildiği ve örgütlenmesinin yapıldığı bir hareket üssü işlevini üstlendi. Toplumsal muhalefet üzerinde bir ideolojik/politik hegemonya aracı olarak iş gördü. *Yön*'ün okuyucu eğilimlerine de kılavuzluk eden yazarlar topluluğu sol spektrumun hemen hemen her eğiliminden tanınmış aydınları kapsamına alıyordu. Derginin yönetici ve başyazarı Doğan Avcıoğlu'dur. Sol-Kemalizmin belki de en güçlü ideoloğudur. Yazılarıyla katkıda bulunanlar arasında bu siyasi çizgide yer alan İlhan Selçuk, Mümtaz Soysal, Şevket Süreyya Aydemir; Marksist çizgide yer alan Sadun Aren, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Çetin Altan, Selahattin Hilav, Muzaffer Erdost, Yalçın Küçük; eski TKP'lilerden Mihri Belli ve Erdoğan Berktaş da yer almaktadır. Turan Güneş, Abdi İpekçi, gibi sosyal demokratlar; Nihat Erim ve Kemal Kurdaş gibi merkezilerin yanı sıra, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Oktay Rifat, Attilâ İlhan, Halit Refiğ, Cahit İrgat, Rifat Ilgaz gibi sanat ve düşünce insanlarının yazıları değişen sıklıklarda dergide yayımlanmıştır. *Yön* yayıncılarının çıkış bildirilerindeki mutabakat arayışlarının bütün yayın hayatları boyunca sürdürülmeye çalışıldığını gösterdiği gibi, bu yazarların etki ve nüfuz alanları göz önünde tutulduğunda okuyucu eğilimlerine *Yön* yazarlarının hangi yönde kılavuzluk etmekte olduklarını da gösterir.

Bütün bunlar arasında ilgi çekici olan *Yön*'ün yayın hayatı sırasında TİP'in genel başkanı olan Mehmet Ali Aybar'ın dergide kendisinden sıkça söz edilmesine karşın bir kere olsun yazı yazmamış olmasıdır. 27 Mayıs'ın yarım bıraktığı söylenen devrimi tamamlamak iddiasıyla Doğan Avcıoğlu'nun sözcülüğünü yaptığı projeye göre, Türkiye parlamenter yoldan ve halkın muhalefetine dayanarak kitlelerin kendileri-

ni kendi öz mücadeleleri içerisinde eğiterek kurtarmaları için olgun bir ülke değildi. Silahlı kuvvetlerin kurtarıcı geleneğine bağlı vatansever kadroların "Milli Devrimci Kalkınma" yolunu benimsemeleriyle "kapitalist olmayan yoldan kalkınma" mümkündü.

Ant Dergisi: *Ant* dergisi, Ocak 1967 tarihinde haftalık siyasi dergi olarak çıkmış ve üç yıl dört ay boyunca da yayına aralıksız olarak devam etmiş, ancak daha sonra aylık olarak çıkmaya başlamıştır. Derginin künye sayfasında kurucu isimler olarak: Yaşar Kemal, Fethi Naci, Doğan Özgüden isimleri yer almaktadır. Ancak Yaşar Kemal'in 30 Aralık 1970 tarihinde dergiden ayrılmasından sonra, künye-deki kurucu isimleri çıkarılmış ve yalnızca Doğan Özgüden'in derginin sahibi ve genel yayın müdürü olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Derginin yayın serüvenini iki döneme ayırmak gerekir. Bunlardan ilki haftalık olarak yayımlandığı 3 Ocak 1967 – 21 Nisan 1970 tarihleri arasındaki dönemdir. İkincisi ise, Mayıs 1970-Mayıs 1971 tarihleri arasında aylık teorik dergi olarak yayımlandığı dönemdir.

1968 yerel seçimleri ile 1969 genel seçimleri öncesi ve sonrasındaki önemli araştırma, haber, röportaj, kamuoyu yoklaması, seçim çalışmaları ile ilgili haberler ve TİP'i destekleyen, zaman zaman da eleştiren yazılar bu derginin sayfalarında yer almıştır. Derginin kurucularından Yaşar Kemal'in ilk sayılarda yayımlanan ve "Doğu Sorunu"nu geri bıraktırmışlık ve yoksulluk çerçevesinde ele alan "Fakir Evleri Zengin Mezarları" isimli röportaj dizisi ile 60'lı yılların en çok tartışılan sorunlarından biri olan "Amerikan Emperyalizmini" kendi yazarlarına şikâyet eden "Amerikan Yazarlarına Açık Mektup" ve "Amerika'yı Kurtarınız" başlıklı yazılar büyük etki yaratmıştır. Siyasi tartışma veya haberlerle birlikte işçi ve sendika haberleri, bunların yanı sıra sanat haberleri de dergide yer almıştır.

İşçi ve sendika sorunlarıyla ilgili Kemal Sülker, Kani Şengül, Fethi Naci, Osman Arolat gibi isimler yazmış, işçi sorunlarını ve sendika faaliyetlerini yorumlamışlardır. Fethi Naci'nin editörlüğünü yaptığı kültür ve sanat sayfalarında "Toplumcu Sanat" anlayışını yansıtan yazılara yer verilmiştir. Bu sayfada Selahattin Hilav sanat-edebiyat eleştirileri yazmıştır. Ayrıca İnci Özgüden, Rauf Mutluay, Günay Akarsu, Edip Cansever, Turgut Uyar, Onat Kutlar, Atilla Tokatlı, Memed Fuat ve Murat Belge de bu sayfanın yazarları arasındadır.

Ayrıca, derginin sayfalarında yazarlar arasında Mümtaz Soysal, Mehmet Ali Aybar, Tektaş Ağaoğlu, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer, Yalçın Küçük, Çetin Özek, Murat Sarıca, Abidin Dino gibi dönemin ünlü akademisyenleri, siyasetçileri, gazetecileri ve sanatçıları da vardır.

Aylık *Ant* dergisinin ilk sayısı 1 Mayıs 1970'de çıkmış, 12 sayı yayımlanmış, fakat Mayıs 1971'de çıkan 13. sayıyla birlikte kapanmıştır. 12 Mart asker darbesinin ardından dergi üzerindeki baskılar artmış ve yazarları hakkında çok sayıda ceza davası açılmıştır. Ancak, bununla da yetinilmemiş ve 13. sayının çıkmasının ardından Dergi, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılarak sorumluları hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır.

1967-1971 yılları arasında yayımlanan *Ant* dergisi, o dönemin sol basını içerisinde önemli bir rol üstlenmiş, bağımsızlıkçı, özgürlükçü ve bilimsel sosyalizmi savunmuş ve Türkiye'de sosyalizm bilincinin gelişiminde azımsanmayacak bir rol sahibi olmuştur. Aynı zamanda ülke gündemini etkileme ve son dönemlerde kadroların siyasal eğitimini gerçekleştirmede önemli katkılarda bulunmuştur.

Ant Dergisi, özellikle Militarizm, Kürt sorunu ve dünya devrimci pratikleri konularını dönemin hiçbir sol yayınında görülmeyen bir kararlılık ve cesaretle işlemiş, devrimci mücadelede örgütlülüğün önemini sürekli vurgulamıştır.

5. "Aşırılikler Çağı": 70'li yıllar

Dünyayı sarsan 68 devrimci dalgasının etkisiyle Türkiye'de de öğrenci hareketi ve işçi sınıfının mücadelesi yükselişe geçti. 15-16 Haziran'da yaşanan görkemli direnişle işçi sınıfının kendine güveni giderek artıyor, öğrenci hareketleri radikalleşme yolunda hızlı adımlar atıyordu. Egemen sınıfların bu durum karşısında çaresiz kalması sonucu, ordu darbe yaparak rejime el koydu. 12 Mart darbesinin etkileri yıkıcı oldu. 3.600'ü öğretmen 118'i gazeteci, yazar, çevirmen, yayıncı, sanatçı; 67'si bilim insanı olmak üzere 10.000'den fazla kişi gözaltına alındı, büyük kısmı tutuklandı ve mahkûm edildi. 37 gazete ve derginin yayını ya tamamen yasaklandı ya da süreli olarak durduruldu. 200'ü aşkın kitabın basımı ve satışı yasaklandı, yarım milyondan fazla kitap toplatılarak imha edildi.

12 Mart darbesinin saydığımız bu ağır sonuçlarına rağmen, sosyalist hareket kısa sürede toparlandı. Türkiye, 70'lerin ikinci yarısında hem sosyalist hareketin hem de fikir dergilerinin önemli yükselişine

sahne oldu. Doğal olarak bunda dünyadaki anti-emperyalist mücadelelerin başarısının, ezilen halkların emperyalizmi birçok bölgede geriletmiş olmasının da rolü vardı. Küba'dan Vietnam'a, Angola'dan Mozambik'e, Cezayir'den Filistin'e dünyanın değişik bölgelerindeki devrimci/sol yönelimli mücadeleler Türkiye solu için moral ve esin kaynağı oluyordu. Ayrıca, 70'li yıllar aynı zamanda muhalif kesimlerin hayatın birçok alanında örgütlü olduğu, Türkiye'de sosyalist hareketin bilhassa yığınlara açıldığı, aydınları, gençliği, öncü işçileri kucaklayarak ilk kez kitleselleşmeye başladığı tarihsel bir dönemdir. Solda genel bir yükselişin yaşandığı 1970'li yıllar, aynı zamanda Türkiye sosyalist hareketinde teorik, politik ve örgütsel sorunların ilk kez canlı ve yoğun biçimde tartışıldığı yıllar olmuştur.

1974 öncesi ve sonrasını iki ayrı dönem olarak kategorize edebiliriz. Aralarında kimi süreklilikler olsa da sosyalist gelenekten filizlenen yapılar artık farklı raylarda yürüyorlardı. 1974-1980 arası dönem, çeşitli sol siyasi çevrelerin dergileriyle birlikte ortaya çıkmasıyla adeta bir furya olarak başladı. Çıkan her dergi yeni bir siyasal oluşumu temsil ediyordu. Her yeni grup, çıkardığı dergi vasıtasıyla, diğer siyasi çevrelerden farkını ortaya koymaya çalışıyordu. Dergiler sosyalist hareketin toplumsal hareketlere müdahil olmaya, onların içinde güç ve taban kazanmaya yönelik olarak harcadığı çabalara karşılık geliyordu. Siyasi çevreler için ana örgütlenme aracı olan dergiler, aynı zamanda, merkezden çevreye/taşraya doğru ilişki kurma işlevi de üstleniyordu. Bu dönemin sorularına cevap aramanın/vermenin yanı sıra, hasım/rakip siyasi örgütlerle polemik yapmanın da araçlarıydılar. Üstelik siyasi grupların önemli bir kısmı yayımladıkları dergi isimleriyle anılıyordu (**Türkmen ve Özger, 2014**).

1974-1980 dönemi için *Devrimci Yol, Kurtuluş, Halkın Kurtuluşu, Emeğin Birliği, Kitle, İlke, Yürüyüş, Halkın Birliği, Birikim, Atılım, Ürün, Partizan, Halkın Yolu* isimli dergiler ilk akla gelenlerdir.

70'lerin ikinci yarısıyla beraber Türkiye sosyalist solu eski ayrışma noktalarından uzaklaşıp yeni ayrışma, farklılaşma ve çatışma alanları üzerinden pozisyon almaya başladı. Ayrışma noktaları devrim ve iktidar mücadelesinde uygulanacak strateji ve taktikler ile kurulacak ittifaklar meselesi üzerinde yoğunlaşıyordu. Ayrıca dünya sosyalist hareketindeki bölünme de örgütlerin varlıklarını dayandırdıkları zeminlerden biriydi. Bir başka temel ihtilaf, hareketin legal düzlemde mi yürüyeceği, yoksa silahlı mücadeleye mi başvuracağı konusunda ortaya çıkmıştı.

Sosyalist hareketin 1970'ler boyunca en önemli teorik tartışma, ayrışma konularından birini de "Kürt sorunu" oluşturuyordu. Ayrıca "faşizmin niteliği ve tanımlanması", "Kemalizmle ittifak meselesi", "devrimin sosyal içeriği" ve "işçi sınıfının öncü rolü ve devrimci mücadelede öncü parti meselesi" konularında da yeni tartışma başlıkları ortaya çıkmakta ve bu temelde de ayrışmalar görülmekteydi. Bu dönemde sözünü ettiğimiz ayrışma çizgilerinin elektrikliyle yüklü yazıların taşıyıcısı olan dergilerdeki metinler imzasız yayımlanıyor, basılan yazılar kişileri değil, doğrudan derginin siyasal fikirlerini temsil ediyordu.

6. Otuz üç kurşun: Kürt fikir dergiciliği

1908 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İstanbul'da birçok Kürt dergi ve gazetesi yayımlandı.

Bunların başlıcaları; *Kürt Teavün ve Terrakki Gazetesi* (1908), *Kurdistan* (1908-1909), *Rojî Kurd-Hetawî Kurd* (1913), *Jîn* (1918), *Kurdistan* (1919) idi (**Malmisanij ve Lewendi, 1992**).

Cumhuriyet döneminde çıkan Kürt isyanlarına (Şeyh Said İsyanı [1925], Birinci Ağrı İsyanı [1926] ve İkinci Ağrı İsyanı [1927]) devlet 1934 yılındaki 2510 sayılı Mecburi İskân Kanunu'yla mukabele etmiştir. Daha sonra 1938'de Dersim İsyanı'nın meydana gelmesi ve bastırılmasının ardından 20 yıl Kürt kelimesini kimse ağzına almadı... Kürtleri inkâr politikasına karşı geliştirilen isyanlar ve bunların şiddetle bastırılması sürecinde, Kürt aydınları yurtdışına çıkmak zorunda kaldılar. Söz konusu Kürt aydınları, çalışmalarını Şam, Beyrut gibi merkezlerde yürütüp buralarda çeşitli gazete ve dergiler çıkardılar.

1950'ler, Kürt siyasal hareketinin mayalandığı yıllardır. Diyarbakır'da yayımlanan *İleri Yurt gazetesi* 31 Ağustos 1959 tarihli sayısında, Musa Anter'in, Kürtçe "Kımıl" (Qımıl) adlı şiirini yayımladı. Türk basını Kürtçe şiire ve özellikle "Üzülme bacı, seni kımıldan kurtaracak kardeşlerin yetişiyor artık" dizisine tepki gösterdi. Musa Anter'in kımıl/süne zararlısını metafor olarak kullanıp onun üzerinden siyasete yönelttiği Kürtçe eleştiriler koparttı. Basında yer alan "Doğu'daki bu küçük gazete kim kâğıt veriyor" yorumlarının ardından gazetenin sorumlularıyla Musa Anter 22 Eylül'de (1959) tutuklandı.

Kürt siyasal düşüncesinin şekillenmesine ve fikri arayışlarına çok büyük etkisi olan "49'lar Davası" da 1959 yılında meydana geldi. 27 Mayıs 1960'ta yaşanan darbe sonrasında tüm siyasal tutuklular için af

çıkarılmasına rağmen, 49'lar davası af kapsamı dışında tutuldu ve darbe sonrasında da devam etti. 49'lar Olayı'na dâhil edilenlerin çoğu üniversitede okuyan Kürt öğrencileri ile Kürt aydınlıydı. Diğer yandan 49'lar davasını yetersiz gören 27 Mayısçılar darbenin hemen akabinde 27 Mayıs yönetiminin de ilk icraatlarından biri olarak 55 Kürt toprak sahibini toplayıp Sivas'a dokuz ay sürgüne gönderdiler.

Kürt halkı üzerindeki baskıların devam ettiği bu süreçte, Kürt toplumunda öncü bir rol üstlenmeye başlayan yeni bir Kürt aydın ve siyasal aktivist grubu ortaya çıktı. Bu Kürt aydınları, 1961 Anayasası'nın basın yayın alanında eskiye göre sağladığı kısmi özgürlükleri kendi siyasal taleplerini gündeme getirmek, daha geniş kitlelere aktarmak ve Kürt toplumunun yaşadığı sorunları dile getirmek için kullandılar. Yeni nesil Kürt aydınlarının çabalarıyla yeniden filizlenmeye başlayan Kürt düşünce dünyasının temel başlıkları Kürt milli talepleri ile sosyo-ekonomik gelişme ve eşitlik talepleri üzerine odaklanmıştı.

Kürt sorunu etrafında ilk fikir tartışmaları *Yön*'de cereyan etti. Arkasından *Barış Dergisi*'ndeki makalesinde Ahmet Hamdi Başarır "Güneydoğu'nun geri kalmışlığıyla" birlikte Kürt dili üzerindeki baskıları konu eden bir yazı yazdı. Bu tartışmalar *Yön*'de ve *Barış Dergisi*'nde Sait Kızıltoprak ve Musa Anter arasında karşılıklı polemige dönüştü. Daha sonra başkaları da bu polemigin yarattığı auraya dâhil oldu.

TİP'te Doğulular Grubu'nun kazandığı etkinlik, özellikle 1967'deki Doğu Mitingleri'nin yapılmasına vesile oldu. Bu mitinglerde, Kürtlerin sosyal ve ekonomik eşitlik talepleriyle beraber kimlik hakkı meselesi de gündeme getirildi. Kürt öğrenci ve aydınları, ulusal taleplerini sosyalist söylem içerisinde daha sistemli bir şekilde ifade etmeye başladılar. Sosyalizm fikriyle milli kimlik mücadelesini birleştiren analizler güçlendi. En önemlisi ise Doğu Sorunu adı altında dile getirdikleri, sosyo-ekonomik taleplerle, ulusal eşitlik talepleri kamusal alanda tartışıldı.

1960'lı yıllarda Kürt aydınları tarafından çıkarılan dergiler şunlardı: *Dicle-Fırat* (1962-1963), *Deng* (Ses, 1963), *Reya Rast* (Gerçek Yol), *Roja Newe* (Yeni Gün, 1963) ve *Yeni Akış* (1966).

Dicle-Fırat

1960'lı yıllarda en uzun süre çıkan dergi *Dicle-Fırat*, 1962-1963 yılları arasında sekiz sayı çıkabilmiştir. Dergi, bölgenin acil siyasal ve sosyo-ekonomik sorunlarını gündeme getirmek, bu başlıklardaki mevcut kamusal tartışmaya müdahale etmek ve Doğu'nun sesi olmak hedefiyle yayın hayatına

başladı. Dergide çıkan yazılarda eşitsizliğin varlığına işaret ediliyordu. Ulusun birliğinin sağlanması ve “devletin tüm vatandaşları arasında siyasal eşitliğin olduğu” iddiası tartışma konusu yapılıyordu. Dergi, Kürt kitlelerinin, düşüncelerinin ve tepkilerinin şekillenmesine ve siyasallaşmasına katkıda bulundu.

Türkiye’deki Kürt fikir hayatı, sadece, doğal olarak içinden çıktığı ve sürekli etkileşim halinde bulunduğu Türkiye sol düşünce hayatıyla değil, aynı zamanda Irak, İran, Suriye ve diaspora Kürtlerinin siyasal hareketleriyle de etkileşim halindeydi. 60’lardaki Türkiye tahlilleri, devrim stratejileri ve bunlar üzerinden inşa edilen toplumsal yapı analizlerinde Kürtler kendilerine yer bulamamıştır. 12 Mart darbesinden sonra Türkiye solunun bölünme macerasına dâhil olup birleşik mücadeleden uzaklaştılar ve kendi fikir dergilerini çıkararak siyasal tartışmalar yürütüp, taleplerinin tanınması yolunda mücadelelerine devam ettiler. Kürt düşünce tarihine damgasını vurmuş siyasal figürlerin rolü kadar özellikle 70’lerden sonra yayımlanan fikir dergilerinin de düşünce üretiminin envanteri olmaları nedeniyle önemli bir yeri vardır.

1970’li yıllar, Türkiye’deki genel demokratik mücadelenin gelişimine paralel olarak Kürtlerde de bir uyanışa yol açtı. Bu da beraberinde birçok basın-yayın organının hayatına girmesini getirdi. Bu dönemde Kürt sol grupları da gelişerek örgütlendi. Bu örgütlenme ve gruplaşmalar da tıpkı Türkiye solundaki gibi yayınlar çevresinde oluştu. Yine Kürt sol hareketlerinde de birçok grubun çıkardığı derginin ismiyle anılma durumu bu etkilenmenin belirtirleridir. Kürt siyasal dergileri burada bir örgütlenme ve bilinçlendirme aracı işlevi gördü.

1970’lerin ikinci yarısı ile 1980 12 Eylül darbesine kadar geçen dönemde çıkarılan başlıca Kürt siyasal dergileri şunlardır: *Özgürlük Yolu* (1975), *Xebat* (1976), *Rîzgari* (1976), *Roja Welat* (1977), *Kawa* (1978), *Ala Rîzgari* (1979), *Serxwebûn* (1980). Bu yayın organları ağırlıklı olarak Türkçe veya iki dillidir. Tamamen Kürtçe çıkan tek yayın organı, Devrimci Demokrat Kültür Derneği’nin (DDKD) çıkardığı *Tîrêj* dergisidir.

7. Yenilgi, nostalji: 1980’den 2000’lere...

Türkiye burjuvazisi Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren demokratikleşmeye karşı direnç göstermiş, kendi üzerindeki tarihsel demokratik işlevleri dahi yerine getirmekten uzak durmuştur. Burjuvazi, kendi önünü açacak liberal-demokratik dönüşümlerin

gerçekleştirilmesine dahi direnç gösterdiğinden ötürü demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi için mücadele görevi işçi ve emekçilerin, sosyalistlerin, ilerici-demokrat aydınların eliyle yürümüştür.

Demokrasinin gelişmesinde ve özgürlük alanının genişlemesinde şüphesiz ortak yararı olan bu kesimler, Cumhuriyet’in kurulduğu tarihten itibaren “sosyalizm mücadelesi ile demokrasi mücadelesinin iç içe geçtiği” zorlu bir tarihsel süreci birlikte kat etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye kapitalizminin gelişiminin bir dışı vurumu olan darbeler, burjuvazinin siyasal hakimiyetinin temel aracı olarak hep işlev gördüler. Darbe, Türkiye’yi bir yandan emperyalist-kapitalist sistemin 80’li yıllarda dünya çapında gerçekleştirdiği neo-liberal atağa uyumlu hale getirirken, diğer yandan emperyalizmin Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgeye dönük spesifik taleplerini de sonuna dek karşılamıştır.

12 Eylül 1980’de darbeyle parlamentoyu feshederek yönetime el koyan cunta, işçi sınıfının mücadeleyle kazandığı tüm hakları bir gecede yok etmiş, binlerce insanı cezaevlerine doldurmuştu. Darbe döneminde her türden demokratik hak ve özgürlük askıya alınmış, demokratik hak arayışları şiddetle bastırılmıştır. Eylül Darbesi’nin öncelikli hedeflerinden birisi, halkın örgütlü gücünün bastırılması olmuştur. Dolayısıyla 12 Eylül darbesinden en olumsuz etkilenenler, örgütlü kesimler olmuştur. Sendikalar, odalar, dernekler, siyasal partiler, dergi çevreleri ve her türden siyasal yapılar 12 Eylül faşizminin sert uygulamalarıyla yüz yüze gelmiştir. Yasaklamalar, kapatmalar, tutuklamalarla toplumun örgütlülüğü dağıtılmaya, dayanışması çözülmeye çalışılmıştır. DİSK ve TÖB-DER gibi yüz binlerce üyeye sahip emek örgütleri başta olmak üzere Türkiye çapında 23 bin 677 dernek kapatılmıştır.

Yüz binlerce kişinin gözaltına alındığı, işkenceli sorgulardan geçirildiği ve bu sorgulara dayanarak yargılandığı, on binlerce kişinin vatandaşlıktan çıkartıldığı, binlerce derneğin kapatıldığı, yüzlerce kişinin karakollarda ve cezaevlerinde öldürüldüğü, onlarca kişinin idam edildiği, kitapların yakıldığı karanlık bir dönemdir bu.

Düşüncelerinden dolayı gazeteciler, aydınlar demir parmaklıkların ardına gönderilmiş, bütün sol dergiler kapatılmıştı. Toplum uzun yıllar sürececek bir suskunluğun içine itilmişti. Darbe sonrasında ülkenin demokratikleşme süreci askıya alınmış ve özellikle geniş halk kitlelerini daha da yoksullaştıran gelişmeler

yaşanmıştır. Buna karşın ülkedeki sermaye sınıfı ise süreçten kazanımlar elde ederek çıkmıştır. Bu durum devlet ile sermaye sınıfı arasında her daim varolan işbirliğinin darbe dönemlerinde de kesintisiz ve artan bir biçimde sürdürüldüğünün bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Bu yasalarla grev yapılamaz” düşüncesinin hâkim olduğu bu dönemde, darbeden sonra işçi sınıfı, bu sessizlik perdesini 1986’da yeniden yükselmeye başlayan ve Bahar Eylemleriyle doruğuna ulaşan mücadele süreciyle buzları eritmeye başlamıştı. Yükselen toplumsal-siyasal mücadelenin bir parçası olarak yeni fikir dergileri kitabevelerinde görünmeye başladı. *Zemin*, *11. Tez*, *Saçak*, *Gelenek*, *Yeni Öncü*, *Sınıf Bilinci*, *Birikim*, *Özgürlük Dünyası* vb. ilk elden akla gelenler arasında sayılabilir.

Bu süreçte çıkan yeni fikir dergilerinin sayfalarında, reel-sosyalizmin çözülmesi sonucunda solun gündemine giren tartışma başlıkları yer alıyordu. “Nasıl bir sosyalizm”, “sosyalist demokrasi”, “yasal parti”, “kadın sorunu” vs. bu başlıklar arasındaydı. Sosyalist hareketin özneleri bu tartışmalarla kendilerine yeni bir yol açmaya çalıştılar. Ancak bunlar toplumsal ve entelektüel alanda yeniden hegemonya oluşturma potansiyelini üretilmedi. Siyasi meşruiyetteki bu dönüşümler tüketim alanında tarihin popülerleşmesi ve kolektif hafızaya duyulan nostaljinin metalaştırılması olarak yansıdı. Bu dergilerin siyasî fikirlerine ideolojik bir içerik kazandırmaktan çok, kendisi dönüşerek kamuoyunda onunla adlandırılan dergiler olarak anıldılar (*Gelenek* çevresi, *Yeni Öncü* çevresi vb.). 80’lerin ikinci yarısında dergiler fikir dergisi olma iddiasını sürdürseler de geleceğe dair nasıl projelere sahip oldukları üzerinden süreklilik inşa edemediler. Ağırlıklı olarak süreklilikleri olmayan, yetmişli yılların nostaljisiyle beslenen ve siyasi mitlere atıfta bulunan, toplumsal bağlamlarından koparılmış bir fikir dergiciliği var oldu.

8. Kadınların ilk göz ağrısı: Feminist dergiler

12 Eylül sonrasında asıl atlanmaması gereken şey ise feminist düşünce dergilerinin oluşumudur. 1980 sonrası ortaya çıkan bağımsız feminist hareket, gecikmeli olarak da olsa dünyadaki “ikinci dalga” kadın hareketlerinden etkilenecek ortaya çıktı. 1983 yılında Türkiye’nin ilk feminist yayınevi olan Kadın Çevresi Yayınları kuruldu. İlk olarak *Somut* sayfalarında kendine müstakil bir zemin oluşturan feminist düşünce, 04 Şubat - 27 Mayıs 1983 tarihleri arasında yayımlanan *Yazko Somut* adlı haftalık kültür-sanat gazetesinin dördüncü sayfasını kendisine kürsü edinmişti. Bu dergi pek çok kadının feministleşme sürecinde ilk göz ağrısı oldu.

1987 yılı Mart’ında radikal feministlerin çıkardığı *Feminist* dergisi yayın hayatına başladı. Dergi, Mart 1987 ve Mart 1990 arasında çıkmıştır. Toplamda 7 sayı çıkan *Feminist* dergisi İstanbul grubunun çıkardığı bir dergi olup belli zamanlarda Ankara feministleriyle ilişki içinde olmuştur.

Türkiye’deki kadın hareketine önemli katkılar sağlayan, feminist teorinin bu topraklarda yeniden yeşermesine katkıda bulunan, kadınların kamusal tarihleri açısından da önemli bir eşiği işaretleyen *Sosyalist Feminist Kaktüs* dergisi de önemli bir mecradır. İlk sayısı 1 Mayıs 1988’de çıkan *Sosyalist Feminist Kaktüs* dergisi, iki ayda bir olmak üzere, Eylül 1990’a kadar toplam on iki sayı yayımlandı. *Kaktüs*, sosyalist feminizmin Türkiye’de bir yayın çevresinde oluşan ilk örgütlülüğüdür. İlk sayıdaki “Biz sosyalist feministiz” yazısıyla “cinsiyetçi sistem, özel olanın politikası, bağımsız kadın hareketi ve örgütlenmesi gibi kavramlar ve başlıklarla sosyalist feminizmin ne olduğunu ve kendilerine neden sosyalist feminist” dediklerini açıkladılar. *Kaktüs*’ü çıkaran dergi çevresindeki kadınlar, aynı zamanda o yıllardaki feminist mücadelenin örgütleyicisi ve katılımcıydılar (**Çatlak Zemin, 2018**).

Teorik tartışmalardan ziyade popüler olana odaklanan Kadınlara Mahsus Gazete *Pazartesi* dergisi ise 1995 yılı 8 Mart’ında yayımlanmaya başladı. Dergi bir tür “popüler feminist yayın projesi” olarak yola çıkmıştır. Yayın kurulunun bileşimiyle, yeni bir feminist hareketlenmenin habercisi oldu. Ağırlığını, radikal feministlerin oluşturduğu *Feminist* dergisi çevresinden kimi kadınlarla, *Sosyalist Feminist Kaktüs* çevresinden kadınlar bir araya gelerek oluşturdu. 1895-1908 tarihleri arasında İstanbul’da yayınlanan “*Hanımlara Mahsus Gazete*” paradisi, *Pazartesi* dergisinin kapağında “*Kadınlara Mahsus Gazete*” ibaresinin kullanımına ilham verdi. Çıkış duyurusunda: “Patronumuz yok, yöneticimiz yok işleri ve sorumlulukları paylaşıyoruz, kırmaktan, kızdırmaktan korktuğumuz kimse de yok, tek kuralımız kadınlardan yana olan herşeyi destekleyip, zararına olan herşeyin karşısında olmak.

“Gönlümüzde, kadınları ilgilendiren haberleri en doğru yansıtan, öfkemizi, sevincimizi, isyanımızı, üzüntümüzü, heyecanımız paylaşacağımız bir dergi yatıyor. Bize ait herşeyi, çekinmeden, ürkmeyen, aktarıp tartışmak istiyoruz... Türk, Kürt, zayıf, şişman, bütün kadınlar *Pazartesi*’de buluşalım...” çağrısıyla yayına başladı.

Yayımlandığı ilk aylardan itibaren gerek ele aldığı gündemler gerekse ele alınış biçimleri *Pazartesi*'yi feminist hareketin yeni odağı haline getirmişti.

Farklı feminist hareket temsilcisi kadınların bir araya gelerek popüler feminist bir yayın çıkarmalarının amacı kadın kurtuluş hareketinin, feminizmin yaygınlaşmasını sağlamaktır. *Pazartesi*, çok sayıda kadına ulaşmayı ve feminizmi hayatın her alanında var etmeyi amaçlayan bir dergiydi. "Kadınların birbirlerine feminizmin ne olduğunu anlatmalarının ve feminizmi örgütlemelerinin aracı olmayı hedefliyordu" (Osmanağaoğlu, 2015). Daha sonraki yıllarda *Amargi*, *Feminist Politika* dergileri yayımlandı. 80 sonrası kadın hareketinin, bağımsız örgütlenmeye verdiği önem ve -o dönem dile getirildiği biçimiyle- "ertelemeci mantığı reddetmek" feminist fikriyatın büyümesinde önemli bir işleve sahiptir.

Türkiyeli kadınların bir araya gelişleri ve kendi kadınlık deneyimleri üzerinden konuşmaya başlamaları, feminizmin en güçlü yanını oluşturmuştur. Kadınların kendi hayat deneyimi üzerinden konuşmaları, bunların politik bir içeriğe ve eyleme dönüşmesi feminist fikriyatın yaygınlaşmasına katkıda bulundu.

Kürt Kadın Hareketi-feminizm ilişkileri bağlamındaki teorik ve politik tartışmalar 90'lardan itibaren daha görünür olmuştur. Kürt kadınına ilk defa klasik toplumsal rollerin dışında kendisini ifade etme, kadına biçilen toplumsal sınırların dışına çıkma, somutlaşmış bir cinsiyet çelişkisi bilinciyle hareket ettiği yıllardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine konumlanan Kürt Kadın Hareketi kendi politik eylemliliğinin öncelikli amacı olarak Kürt kadınlarının etnik ve cinsel kimlik mücadelesine özgürleşmesinde görmektedir.

Kürt Kadın dergiciliğinin yakın dönem ilk örneği *Roza*'dır. *Roza*'yı ise *Jujin*, izlemiştir.

Kürt kadın dergisi *Jujin*, 1996 yılında yayınlanmaya başlayan *Roza*'nın bir çeşit devamı. *Roza*'yı çıkaran ve fiilen yürüten kadınların çoğunluğu *Jujin* ile yollarına devam etmeye karar vermişler... "Niçin *Jujin* ismi?" sorusunu da şöyle yanıtlıyorlar; Kendisini "Bağımsız ve kadınca" Kürt kadınlarının etnik ve cinsel kimlik mücadelelerine katkıda bulunmak, özelde kürt kadınlarının genelde ise tüm kadınların arasındaki duygusal bağı oluşturmayı hedefleyen, her şeyi kadın gözüyle mercek altına alma amacıyla kurulmuş bir dergi. Kürt kadın hareketine katkı sağlamak ve kurumlaşmasının önünü açmak çabasıyla

"Merhaba" diyen *Jujin* dergisi, ismini ise Kürtçe'de kirpi (juji) ve kadının (jin) bir araya gelmesinden alıyor. Buradaki kirpinin kullanılma sebebi ise dergideki şu ifadelerde yer alıyor: "Biz ikinci bir sınıf ve cins olarak maruz kaldığımız sömürüye, şiddete ve savunmasızlığa karşı çıkıyoruz. Bize yöneltilen her türlü hukuksuzluğa karşı bir savunma aracı olarak artık dikenlerimiz olsun istiyoruz. İşte bize yönelen tehlikelere karşı kadınca dikenlerimizi göstermeyi ilan ettiğimizin resmidir *Jujin*. Jin dedik çünkü, kadınız..." (Çatlak Zemin, 2018).

Kürt kadın dergileri şunlardır: *Roza* (1996), *Ji Bo Rızgarya Jinan* (1993), *Jujin* (1997), *Yaşamda Özgür Kadın* (1998), *Jin û Jiyan* (1999).

9. Türkçü ve İslamcı Dergiler

Türkiye'deki İslamcı dergiler; İslamcılığın dönemleri, farklı çizgileri, ekolleri, kendi iç tartışmaları, arayışları açısından ortaya koyduğu düşünce birikimine dönük aslında uzunca bir süre tartışma ortamının ana ekseninin yürüdüğü mecrayı oluşturuyor.

Türk milliyetçiliğinin ve İslamcı hareketin toplumsal bağlamlarını, etkilerini ve modern siyasal akımlarla olan ilişkilerini analiz etmede, bu akımlara görünür-lük kazandıran kaynaklar arasında çıkardıkları fikir dergileri önemli yer tutmaktadır.

Türkiye'nin siyasi düşünce tarihinde İslamcılığın sınırlarını net bir biçimde çizmek diğer siyasi akımlara göre daha zordur. Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık Türk sağının ana 'malzemesi' olan bu üç ideoloji, üç ayrı pozisyon olmanın ötesinde, beraberce bir yumak oluşturuyorlar. Doğrusu Cumhuriyet döneminde kendisini ifade eden İslamcı fikir dergilerinin motivasyon kaynakları, Türk halkının "milli ve dini karakterine" sadakat, 'millilik', 'aile değerleri' vb. üzerinden olmuştur. Dönemin şartlarına göre zaman zaman mukaddesatçı, maneviyatçı zaman zaman kendi dönemlerinin hâkim muhafazakâr/sağ/milliyetçi dilinin ve yaklaşımlarının öne çıktığı dergiler yayımlanıyor.

Özellikle İran İslam Devrimi, Türkiye'de İslamcılığın topyekûn olarak devrim düşüncesini yerleştirmiştir. Cumhuriyet tarihindeki İslamcılık düşüncesinin ve İslamcı yayın dünyasının serüveninin irdelenmesi için başvurabileceğimiz en önemli kaynaklar yine dergilerdir.

İlk akla gelen ve toplumsal ilgi oluşturan İslamcı dergiler: *Sebilürreşad*, *Hareket*, *Büyük Doğu*, *Diriliş*, *Serdengeçti*, *Yönelişler*, *Dergâh*, *Düşünce*, *Köprü*, *Bilgi*

ve Hikmet, Ümran, İktibas ve Tezkire İslamcı hareketin önemli dergileri arasında sayılabilir.

Türk milliyetçiliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bir politik ideoloji olarak biçimlendirilmesinde Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp önemli köşe taşlarıdır. Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset'i ve Ziya Gökalp'in Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak*'i milliyetçi düşüncenin en önemli metinleri arasındadır.

1940'lardan 1960'lara kadar uzanan zaman diliminde dinî ve millî yönü baskın olmaları hasebiyle devletin de desteğiyle, Hitler Almanya'sına öykünen dergiler yayımlanmıştır. Özellikle 1939 yılından itibaren aşırı sağcı-Türkçü dergilerde büyük bir patlama yaşandığı görülmektedir. Bu dönemin öne çıkan ve bazıları 1980-90'lara, hatta günümüze kadar yayın hayatına devam eden sağ eğilimli milliyetçi dergiler arasında, 1911 yılında yayın hayatına başladığı için en eski olarak nitelenebilecek, Türk Ocakları'nın yayın organı *Türk Yurdu* dergisi anılmalıdır. Nihal Atsız'ın çıkardığı ve 1944'de hükûmetçe kapatılacak olan *Orhun* dergisi Türkçü fikirlerin yayılmasında önemli bir işlev görmüştür. Daha çok gençlere yönelen ve dönemin genç Türkçülerinden Reha Oğuz Türkkan tarafından çıkarılan *Ergenekon* ve *Bozkurt* dergileri, 1938 sonrası yurtdışından dönen Rıza Nur tarafından çıkarılan *Tanrıdağı* dergisi ve bunlara ilaveten *Çığır*, *Türklük*, *Kopuz*, *Millet*, *Türk Amacı*, *Doğu*, *Gökbörü*, *Atsız Mecmua* belli başlı Türkçü dergilerdir (**Sefercioğlu, 2008**).

Türk Yurdu Dergisi: Türkçülüğü yaymak üzere 1911 yılında kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'nce 24 Kasım 1911'de çıkarılmasına başlanan, fakat onun kısa sürede kapanması üzerine, bir yıl sonra kurulan Türk Ocağı'nın yayın organı olmuştur. O günden bu yana, Türkçülük çizgisinden ayrılmayan bir yayın organı olma niteliğini korudu. "Türklüğe hizmet etmek, Türklüğe faide dokundurmak" emeliyle yayımlanan *Türk Yurdu*, imtiyaz sahipliği ve yönetimi, Mehmet Emin (Yurdakul) ile Yusuf Akçura arasında birkaç kez el değiştirdikten sonra, 1917 yılında, 13. cildinden başlayarak Türk Ocağı'nın resmi yayın organı konumunu kazandı. Dönem dönem kapanan kesintiler yaşayan dergi bugün de yayını sürdürmektedir.

Sebilürreşad Dergisi: II. Meşrutiyet'ten itibaren Türkiye'deki İslamcılık düşüncesinin en uzun ömürlü yayın organı konumundadır. Dergi 27 Ağustos 1908 tarihinde Ebu'l-Ulâ Mardin ve Eşref Edip tarafından *Sırât-ı Müstakîm* adıyla yayımlanmaya başlamıştır. Mehmet Akif 'in uzun süre başyazarlığını

yaptığı dergi, Mart 1912 tarihinden itibaren *Sebilürreşad* ismini almış, 641 sayı yayımlandıktan sonra, 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'yla kapatılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki nisbi serbestlik ortamında, Mayıs 1948'den itibaren *Sebilürreşad* adıyla tekrar yayımlanmaya başlayan dergi, yarım asırlık bir süreçte işlediği konular bağlamında zor zamanda İslamın bütüncül bir hayat projesi olarak ele alınması ile dini ve milli konuları İslami bir perspektiften canlı tutmak için çaba sarf etmiştir.

Büyük Doğu Dergisi: Necip Fazıl Kısakürek'in 17 Eylül 1943'te yayımlamaya başladığı *Büyük Doğu mecmuası* 5 Haziran 1978'e kadar aralıklarla yayın hayatına devam etmiştir. Otuz beş yıllık süresi içinde toplam 16 devre ve 512 sayı olarak yayımlanmıştır. Tek Parti iktidarı ve DP iktidarı dönemlerinde muhafazakâr ve İslamcı düşüncenin sesi, fikir merkezi olmuştur. Necip Fazıl, *Büyük Doğu* dergisinin çıkış sebebini, ülkedeki düşünce ve ideoloji bakımından eksikliğin giderilmesine katkı sağlamak olarak görür. Büyük Doğu, aynı zamanda Necip Fazıl'ın kurduğu "Büyük Doğu Hareketi" düşünce sisteminin de adıdır. 1960'lı yıllardan itibaren derginin muhalefet eksenini tehdit olarak görülen komünizme karşı şekillenmiş ve anti-komünist propagandalara ağırlık verilmiştir. 1968'de yayımladığı *İdeolocya Örgüsü* kitabında sola karşı propagandayı zirve noktasına çıkarır. 12 Eylül darbesine açıktan destek vermiştir. Hatta darbeden beklediklerini yazmıştır. Türkçü ve İslamcı bir kamuoyunun oluşmasında büyük katkısı vardır. Açık ve çatışmacı bir siyasal söyleme sahiptir. Polemikleriyle dikkat çeker. Necip Fazıl'ın Türkiye'de İslamcı düşünce üzerinde sadece 1940'lı yıllarda değil, gelmiş geçmiş İslamcı düşünce insanları arasında en fazla etkili figür olduğu söylenebilir. Hatta bugün Türkiye'yi otoriteryanizmle yöneten, dindar-milliyetçi blok önemli ölçüde kendilerini Necip Fazıl ekolünün öğrencileri sayarlar.

Hareket Dergisi: Şubat 1939'da sağ entelijansiyanın önde gelen isimlerinden Nurettin Topçu tarafından kurulmuş, Mart 1982 tarihine kadar muhtelif yayın dönemleri içerisinde aralıklarla 187 sayı olarak yayımlanmıştır. Ocak 1966'dan sonraki yayın döneminde dergi *Fikir ve Sanatta Hareket* adıyla çıkarılmıştır. Derginin adı, Nurettin Topçu'nun hocası Maurice Blondel'den benimsemiş olduğu Hareket (Aksiyon) Felsefesi'nden gelmektedir. Derginin fikri zemini Nurettin Topçu'nun şahsiyeti üzerinden şekillenmiştir. *Hareket* dergisi ilk sayılarından itibaren İslamcı çevrelerde din, milliyetçilik, sosyal düzen ve inkılap gibi kavramlara resmi görüşün dışında yeni anlamlar yüklemesi bakımından önem taşır. Tek

Parti döneminde sert olmayan ılımlı bir muhalefet yapması bakımından da ilginçtir. Nurettin Topçu ve *Hareket* dergisi, Ziya Gökalp'in milliyetçiliğinden farklı olarak Anadolu hudutları içerisinde bir millî tarihin barındığını ve Türklüğün İslam dini içerisinde ve sayesinde gelişme gösterdiğini benimseyen bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Dergide, Mehmet Kaplan, Hilmi Ziya Ülgen, Ahmet Kabaklı, Ali Fuat Başgil, İsmail Kara, Beşir Ayvazoğlu, Halit Refiğ, Cemil Meriç, Hüseyin Hatemi, Hüsrev Hatemi, Ali Bulaç, Remzi Oğuz Arık gibi isimlerin de yayımlanmış yazıları mevcuttur. Ayrıca, röportajlara, Batı ile Doğu dillerinden çeviri yazılara yer verilmiştir. Stefan Zweig, Oscar Wilde, Paul Valery, René Wellek, Leo Tolstoy, Rabindranath Tagore, Edgar Allen Poe, Victor Hugo, Charles Baudelaire, Raymond Aron, Julien Benda, Anton Cehov, Miguel de Unamuno, Will Durant, Mahatma Gandhi, André Gide gibi yazarlara ait çeviriler dergide yer bulmuştur.

Serdengeçti: Yayın hayatı 1947-1962 yılları arasında yalnızca 33 sayı süren *Serdengeçti* dergisinin ilk sayısı 20 Nisan 1947 tarihinde okuyucusuyla buluşmuştur. Dergide *Serdengeçti* logosunun altında büyük harflerle "Allah'a, millete, vatana koşanların dergisi" ve "Hakka tapar, halkı tutar" sözlerine yer verilmiştir. Dönemin tanınmış İslamcı ve Türkçü isimleri Nurettin Topçu, Ali Fuat Başgil, Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa ve Eşref Edip dergide yazıları yayımlanan isimler olarak öne çıkmaktadır. *Serdengeçti* dergisi, din, mukaddesat ve milliyet eksenli bir yayın politikası sürdürmüştür. Tek parti iktidarında otoriteye karşı milletin sesini yazılarında duyurma iddiasında olmuştur. DP döneminde *Serdengeçti* dergisinde, iktidar partisini değil muhalefetteki CHP'yi eleştiren yazılar kaleme alınmıştır.

Diriliş Dergisi: 1960-1992 yılları arasında toplam 396 sayı yayımlanan düşünce ve siyaset dergisidir. Türkiye'deki İslami düşünce tarihinde Sezai Karakoç'un adıyla birlikte öne çıkmaktadır. Nisan 1960'da Ankara'da yayına başlamış, yayın hayatına İstanbul'da devam etmiştir. Dergi, Türkiye'nin modernleşme süreci üzerinde durarak toplumsal krizlerin çözümü için İslami kaynaklara yeniden dönüşü savunmuştur. Zira, dergide yazan isimlere göre İslam medeniyetine ait kavramların Türkiye'de bağlamını yitirmesi ve gündelik hayattan kaldırılması bu sorunlara yol açmıştır. *Diriliş*'teki fikri coğrafya öncelikle Sezai Karakoç'un kendi imzasıyla yazdığı yazılarla şekillenmiştir. Sezai Karakoç'un yanı sıra dergide Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu, Cahit Koytak, Ebubekir Eroğlu, İsmet Özel yazılarıyla yer almıştır.

10. Sonuç yerine: Bir çağ kapandı mı?

Küresel kapitalizmin gelişmesiyle birlikte toplumsal ve siyasal alanda da büyük kapsamda değişimler yaşanmıştır. Devlet, kitleler üzerindeki egemenliğini baskı aygıtları ile ideolojik aygıtları aracılığıyla kurar. Devletin baskı aygıtları, polis, ordu, mahkemeler, hapishaneler vb. kurumlarda somutlanır. "Burjuvazinin ideolojik aygıtları ise kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesine hizmet eden ve eğitim, din, hukuk, siyaset, kültür, aile vb." gibi geniş bir alana yayılmış çeşitli kurumları kapsar (Çağlı, 2015). Bugün bunların içinde yeni-medyanın önemli bir yeri vardır.

Fikir dergiciliğinin tarihinde çok uzun yıllar geçti, köprülerin altından nice sular aktı; yeni dönemin koşulları altında fikir dergiciliğinin sesinin ne ölçüde çıkacağı ise bir muamma.

21. yüzyılda, siyasal akımlarla merbut fikir dergilerinin yerinin ne olacağı sorusu önümüzde duruyor. Basılı yeni bir dergi çıkarmak ve onu okurla buluşturmak için çekilen sıkıntıları düşününce bir çağın kapanmakta olduğuna ilişkin alametler, bu soruyu yanıtlarken hareket edeceğimiz zemini imliyor. Artık en önemli konuların bile ortalama bir buçuk sayfayla internet sitelerinde anlatıldığı, derinlikten çok hızın daha kıymetli olduğu bir döneme girdiğimizi söyleyebiliriz. Basılı dergiler, henüz ihtiyaç olmaktan çıkmadı elbette ama yakın gelecekte varlığını sürdürüp sürdürmeyeceği bir muamma. Gelecek kuşaklar da bu teknolojik alanla bizim şimdi gösterdiğimiz uyumu sürdürecektir mi, yoksa eleştirinin ve itirazın hedefi bizzat bu alan mı olacak, zaman gösterecek.

İnsanlık, bilgiyle ilişkimizin niteliğini hıza indirgeyen, getirdiği müspet imkânların yanında düşünsel derinleşmenin önünde yer yer engel teşkil eden bu yapıyla da yüzleşecektir. İnternet teknolojisinin sağladığı olanakların basılı yayınların yerini alıp alamayacağı sorusunu da bu yüzleşme yanıtlayacaktır.

İnsanlığın toplumsal tarihteki tecrübeleri günümüzü aydınlatan pek çok ders içeriyor. Çok rahatlıkla söylenebilir ki, bugün, geçmişle karşılaştırıldığında, geçmiş paradigma kapanmış görünüyor. Geniş kitleler için yaşamın kendisi ve gelecek kavramı hiçbir anlam ifade etmez hale gelmişse, en temel nedenlerinden biri eski momentumun ortadan kalkmasıdır. Yaşam standartlarından memnun olmayan, çıkışsızlıktan bunalan kitlelerin ilk bakması gereken noktalardan biri geçmişle ve bugünle hesaplaşılması, geçmiş mücadele deneyimlerinden dersler çıkarılmasıdır.

Uzak veya yakın çeşitli tarihsel örneklerin gözler önüne serdiği dersler yakın gelecekte siyasi düşünce dünyasının kendi özgül çizgileriyle belirtik bir yeniden şekillenmeye ereceğini öngörebiliriz şimdiden. Kuşku yok ki bu çizgilerin her biri modern çağ akımlarından birini veya bir kısmını kendi öncülü, ilham kaynağı kabul edecek, yeni koşul ve ufuklarda kendisini onun mirasçısı sayacaktır. Bunlar var oldukça düşünsel derinliği yansıtmaya kaygısı da var olacak, belki bu zemin matbu dergiciliği yaşatan menfez işlevi görecektir. Yeter ki büyük insanlık hayali yeşermeye devam etsin.

Kaynakça

- Çatlak Zemin** Erişim Tarihi 03 Aralık 2018 -<https://catlakzemin.com/2-aralik-1996/>
- Çağlı, E.** (2016) *Düzenin Otoriterleşmesi* İstanbul: Marksist Toplum Yayınları.
- Çulhaoğlu, M.** (1988) *Şevket Süreyya Aydemir: Suyu Ararken Yolunu Yitiren Adam*, *Toplum ve Bilim*, sayı 78.
- Erdem, H.** (2014) *İştirakçi Hilmi: Kırmızı Yelekli Adam*, Emir

Ali Tükmen ve Ümit Özger (haz.), Türkiye Solundan Portreler içinde, (Ankara: Dipnot Yayınları).

Küçük, Y. (1983). *Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt-I, İstanbul: İletişim Yayınları.*

Malmisanij ve Mahmud Lewendi (1992). *LROjnamegeriye Kurdi 1908-1992*, Ankara: Özge Yayınları.

Osmanağaoğlu, H. (haz.) (2015). *Feminizm Kitabı: Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Seçme Metinler*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Sefercioğlu, N. (2008) *Türkçü Dergiler* Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayını.

Tunçay, M. (2004) "Cumhuriyet Öncesinde Sosyalist Düşünce", *Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 1 / Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, ed. Murat Gültekingil, Tanıl Bora İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkmen, E. A. (haz.) (2013) *Türkiye Sosyalist Solu Kitabı 1* Ankara: Dipnot Yayınları.

Türkmen, E.A., Özger, Ü. (haz.) (2014). *Türkiye Sosyalist Solu Kitabı 2*, Ankara: Dipnot Yayınları.